

Monika Bokiniec  
Sylwester Zielka

Program nauczania filozofii dla  
czteroletniego liceum  
ogólnokształcącego  
i pięcioletniego technikum  
Spotkania z filozofią



© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.  
Warszawa 2019

## Spis treści

Wstęp .....	3
I. Charakterystyka programu nauczania .....	3
Zgodność programu z podstawą programową kształcenia ogólnego .....	4
Warunki realizacji programu .....	7
Powiązanie programu nauczania przedmiotu <i>filozofia</i> z innymi przedmiotami .....	7
II. Cele kształcenia i wychowania .....	8
III. Treści nauczania .....	10
IV. Procedury osiągania celów kształcenia .....	14
V. Zakładane osiągnięcia uczniów .....	17
VI. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia .....	17
VII. Materiały dydaktyczne.....	20

## Wstęp

Program nauczania przedmiotu *filozofia* pt. *Spotkania z filozofią* powstał z myślą o uczniach i uczennicach, którzy mają nabyć podstawową wiedzę i umiejętności z zakresu filozofii, tak aby stać się bardziej świadomymi uczestnikami życia społecznego. Głównym celem programu jest rozwinięcie kompetencji potrzebnych do kształtowania tego uczestnictwa na podstawie wiedzy o najistotniejszych problemach i osiągnięciach ludzkiej myśli – zarówno w minionych stuleciach, jak i współczesnych. Ważny element nauczania filozofii stanowić zatem będzie rozwijanie myślenia abstrakcyjnego i krytycznego, pobudzanie wrażliwości estetycznej i kształtowanie postaw krytycznych wobec zjawisk świata współczesnego. Uczniowie pogłębią swoją umiejętność analizy i interpretacji różnego rodzaju tekstów, a także rozwijać będą myślenie twórcze i nieschematyczne dzięki zapoznaniu się z różnorodnością stanowisk filozoficznych. Historia myśli filozoficznej stanowić będzie kontekst i tło tego procesu.

W programie uwzględniono także potrzebę rozwijania wrażliwości uczniów na różnego rodzaju wartości obecne w otaczającym ich świecie oraz zachęcenia ich do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Nacisk położono na aktywność intelektualną i interpretacyjną ucznia, potrzebną nie tylko do przyswojenia nauczanych treści, lecz także niezbędną do samodzielnego kształtowania świadomego życia i relacji z innymi ludźmi. Program wskazuje treści i metody ich przekazu zapewniające podniesienie zainteresowania uczniów problematyką filozoficzną.

W rozdziale I przedstawiono charakterystykę programu nauczania, wykazano jej zgodność z podstawą programową oraz nakreślono powiązanie filozofii z innymi przedmiotami. Wskazano także warunki realizacji programu. Rozdział II zawiera omówienie celów kształcenia i wychowania. W rozdziale III zaprezentowano treści nauczania, wymieniono również odniesienia poszczególnych zagadnień do podstawy programowej. W rozdziale IV zostały omówione propozycje metod i technik dydaktycznych. Zostały one dobrane tak, aby zapewnić efektywną realizację programu. Zakładane osiągnięcia uczniów, opracowane na podstawie wymagań szczegółowych z podstawy programowej opracowano zakładane osiągnięcia uczniów. Znajdują się one w rozdziale V. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów zamieszczono w rozdziale VI. W rozdziale VII wskazano materiały dydaktyczne pomocne w realizacji programu nauczania *Spotkania z filozofią*.

## I. Charakterystyka programu nauczania

Budowa programu *Spotkania z filozofią* jest zgodna z zasadniczymi celami edukacyjno-wychowawczymi określonymi przez podstawę programową przedmiotu *filozofia* dla III etapu edukacyjnego. Jednym z najważniejszych celów programu jest wzmacnianie kompetencji krytycznych i społecznych uczniów oraz wzbudzenie zainteresowania zarówno tradycją, jak i aktualnymi zjawiskami w obszarze filozofii, a także szerzej rozumianej kultury, której filozofia jest istotnym aspektem. Niemniej ważny jest rozwój krytycznego i twórczego myślenia oraz świadome kształtowanie własnego życia oraz relacji społecznych.

Program *Spotkania z filozofią* ma pomóc nauczycielom w przekazywaniu wiedzy stanowiącej podstawę edukacji humanistycznej. Dzięki niej możliwe będzie przygotowanie młodych ludzi do aktywnego i krytycznego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturze. Dzięki logicznemu układowi materiału oraz propozycjom zastosowania różnorodnych metod aktywizujących program pozwala na efektywne zaplanowanie pracy z uczniami, z których większość zapewne nie zetkne-

ła się wcześniej z zagadnieniami poruszonymi w ramach tego przedmiotu. Stąd też nacisk położony został na zagadnienia natury logicznej, ontologicznej i epistemologicznej, które w zasadzie nie pojawiają się na innych przedmiotach w toku edukacji szkolnej, a stanowią fundament kształtowania kompetencji krytycznego i twórczego myślenia.

### **Zgodność programu z podstawą programową kształcenia ogólnego**

Program *Spotkania z filozofią* jest zgodny z założeniami zawartymi w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (rozporządzenie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw z 2018 r. poz. 467). Podczas układania programu uwzględniono treści z podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum w zakresie podstawowym. Podstawową pomocą ułatwiającą realizację zagadnień przedmiotowych stanowi podręcznik pod tym samym tytułem, przewidziany do wykorzystania w I klasie liceum ogólnokształcącego lub technikum.

Poniżej przytaczamy treść podstawy programowej przedmiotu *filozofia* dla III etapu edukacyjnego (liceum ogólnokształcące i technikum).

#### *Cele kształcenia – wymagania ogólne*

- I. Rozumienie filozofii jako fundamentalnego – obok nauki, sztuki, religii i prawa – składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.*
- II. Świadomość wpływu starożytnej filozofii greckiej na europejską kulturę późniejszych epok, a zwłaszcza na literaturę piękną, naukę i religię.*
- III. Znajomość głównych dyscyplin filozoficznych, ich problematyki i terminologii.*
- IV. Dostrzeganie w poglądach wielkich filozofów starożytnych paradygmatów myślowych, które są obecne w kulturze aż do czasów dzisiejszych.*
- V. Identyfikowanie różnych problemów, stanowisk i nurtów filozoficznych na przykładach pytań i twierdzeń wielkich filozofów starożytnych.*
- VI. Rozwijanie krytycznego myślenia i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.*
- VII. Umiejętność jasnego formułowania i rzetelnego uzasadniania własnych poglądów filozoficznych w dyskusji.*

#### *Treści nauczania – wymagania szczegółowe*

##### *I. Pojęcie filozofii. Uczeń:*

- 1) przedstawia etymologię słowa filozofia,*
- 2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;*
- 3) objaśnia arystotelesowski podział filozofii na filozofię teoretyczną, praktyczną i pojetyczną;*
- 4) określa rolę logiki jako narzędzia nauki i filozofii;*
- 5) wskazuje istotne cechy pytań filozoficznych: ogólność (abstrakcyjność), racjonalność, zorientowanie na to, co ostateczne lub najbardziej podstawowe.*

## II. Pierwsze pytanie filozoficzne: co stanowi arché świata? Uczeń:

- 1) rozróżnia znaczenia słowa arché;
- 2) kojarzy imiona jońskich filozofów przyrody (Tales, Anaksymander, Anaksymenes) z przyjętymi przez nich zasadami (woda, bezkres, powietrze);
- 3) przedstawia koncepcję czterech żywiołów jako pierwszą próbę rozwiązania naukowego i filozoficznego problemu elementarności;
- 4) dostrzega w metodzie jońskich filozofów przyrody załączek empirycznej metody naukowej: obserwacja zjawisk przyrodniczych oraz wysuwanie hipotez wyjaśniających te zjawiska.

## III. Pierwsze spory filozoficzne. Uczeń:

- 1) analizuje pytanie „czy istnieje jedna zasada, czy wiele zasad rzeczywistości?” oraz w jego kontekście rekonstruuje spór między monizmem (np. Tales) a pluralizmem (np. Empedokles);
- 2) dyskutuje na temat „czy rzeczywistość w swej istocie jest zmienna, czy niezmienna?”, przedstawiając argumenty na rzecz wariabilizmu (Heraklit) oraz statyzmu (eleaci);
- 3) dostrzega w rozumowaniach eleatów załączek procedury dowodzenia (Parmenides) oraz argumentacji typu *reductio ad absurdum* (paradoksy Zenona z Elei);
- 4) wskazuje na wybranym przykładzie na obecność poglądów filozofów starożytnych w filozofii nowożytnej lub współczesnej (np. heglizm lub filozofia procesu jako odmiana wariabilizmu).

## IV. Atomizm grecki (filozofia Leucypa i Demokryta) jako paradygmat ontologii naturalistycznej. Uczeń:

- 1) formułuje własną odpowiedź na pytanie „czy istnieją przedmioty proste (niepodzielne)?” oraz w jego kontekście objaśnia stanowisko atomizmu i argumenty na jego rzecz;
- 2) podaje przykłady wyjaśniania wybranych zjawisk w świecie w odwołaniu do procesów składowania i rozkładania konfiguracji składników prostszych;
- 3) przedstawia w zarysie historię poszukiwania w nauce nowożytnej i współczesnej najmniejszych cząstek materii;
- 4) rekonstruuje ponadczasowy spór o to, czy ludzkie czynności umysłowe można wyjaśnić wyłącznie w odwołaniu do procesów fizycznych: materializm vs. dualizm.

## V. Filozofia Sokratesa jako początki filozofii człowieka i etyki. Uczeń:

- 1) charakteryzuje filozofię Sokratesa w kontekście jego życia i postawy moralnej;
- 2) objaśnia koncepcję uprawiania filozofii poprzez autorefleksję lub samoświadomość (hasło „poznaj samego siebie”);
- 3) definiuje terminy: *psyché*, *areté*, *daimonion* jako kluczowe terminy filozofii Sokratesa;
- 4) dyskutuje na temat „dlaczego ludzie postępują źle?”, przedstawiając tezę intelektualizmu etycznego oraz argumenty za i przeciw niemu.

## VI. Filozofia Platona jako paradygmat metafizyki antynaturalistycznej. Uczeń:

- 1) wyjaśnia platońską teorię idei jako niematerialnych, niezmiennych i wiecznych wzorców dla zmiennych i czasowych rzeczy fizycznych oraz stosuje ją do wybranego sporu filozoficznego (np. sporu o to, czym są lub jak istnieją liczby);

- 2) objaśnia platońską teorię poznania, definiując termin *anamneza*;
- 3) krytycznie rekonstruuje platoński argument na rzecz nieśmiertelności duszy z jej podobieństwa do wiecznych idei (*Fedon*, 78 d – 80 b); 4) porównuje platońską i biblijną koncepcję początku świata: *Timajos* (28 b – 30 c) a *Biblia* (Rdz 1, 1 – 2, 3).

VII. Filozofia i kultura europejska jako „przypisy do Platona”. *Uczeń:*

- 1) przedstawia oraz interpretuje wielkie alegorie Platona (jedna do wyboru): „drugie żeglowanie (wyprawa)” i „słońce” (*Fedon*, 98 c – 100 b), „jaskinia” (*Państwo*, 514 a – 517 a), „skrzydlaty zaprzęg” (*Fajdros*, 246 a-b, 253 d-e), „pierścień Gygesa” (*Państwo*, 358 e – 361 d);
- 2) objaśnia sens potoczny i sens źródłowy (*Uczta*, 209 e – 212 c) pojęcia *miłość platoniczna*;
- 3) wyjaśnia sens potoczny i sensy filozoficzne terminu *idealizm*;
- 4) wskazuje na wybranym przykładzie na obecność *platonizmu* w późniejszych epokach (np. w teologicznej myśli średniowiecznej, w nowożytnym matematycznym przyrodoznawstwie, w politycznych próbach budowania „państwa doskonałego”).

VIII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. *Uczeń:*

- 1) objaśnia teorię *możliwości i aktu* jako próbę pogodzenia *wariabilizmu* i *stacyzmu*;
- 2) przedstawia teorię *materii i formy* jako próbę pogodzenia *materializmu (naturalizmu)* i *platonizmu (antynaturalizmu)*;
- 3) próbuje odpowiedzieć na pytanie „kim jest człowiek?” oraz w jego kontekście wyjaśnia koncepcję człowieka jako *jedności ciała i duszy*;
- 4) ilustruje na wybranych przykładach koncepcję *cnoty* jako *trwałej dyspozycji do zachowania właściwej miary*;
- 5) omawia jedno z innych *ponadczasowych osiągnięć filozofii Arystotelesa* (do wyboru: *klasyczna koncepcja prawdy*, *koncepcja eudajmonii jako celu ludzkiego życia*, *koncepcja przyjaźni*, *typologia i ocena ustrojów politycznych*).

IX. *Epikureizm* i *stoicyzm* jako dwa paradygmaty etyki. *Uczeń:*

- 1) porównuje *epikurejski hedonizm* i *stoicki perfekcjonizm* jako *załączki (odpowiednio) konsekwencjalizmu i deontologizmu*;
- 2) rekonstruuje *spór o kryterium moralnej oceny czynu: skutki dokonanego czynu (np. osiągnięcie stanu braku cierpienia i lęku) vs. wewnętrzna charakterystyka czynu (np. stan harmonii z rozumną naturą)*;
- 3) rozpatruje wybrane *problemy etyczne na tle współczesnego sporu między konsekwencjalizmem (np. utylitaryzm) a deontologizmem (np. etyka kantowska)*;
- 4) podaje przykłady obecności wątków *epikurejskich i stoickich* w literaturze polskiej.

X. *Tropy sceptyczne* jako *ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii*. *Uczeń:*

- 1) wyjaśnia na wybranych przykładach, na czym polega *względność spostrzeżeń*;
- 2) identyfikuje na wybranych przykładach *regres*, *błędne koło* oraz *arbitralność w uzasadnieniu*;
- 3) rozważa *problem, czy jest możliwe usunięcie niezgodności poglądów między ludźmi*;

4) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

#### XI. Początki filozoficznej teologii. Uczeń:

- 1) przedstawia główne starożytne koncepcje absolutu (Boga): demiurg oraz idea dobra (Platon), nieporuszony poruszyciel (Arystoteles), rozumna natura świata (stoicyzm), prajednia (Plotyn);
- 2) wyjaśnia wpływ filozofii starożytnej na formowanie się teologii i filozofii chrześcijańskiej;
- 3) rekonstruuje filozoficzno-duchowe poszukiwania św. Augustyna: manicheizm, sceptycyzm, neoplatonizm, chrześcijaństwo.

#### XII. Początki estetyki. Uczeń:

- 1) objaśnia dominujące w starożytności pojęcia sztuki (jako umiejętności wytwarzania czegoś według reguł) i porównuje je z wybranym (nowożytnym lub współczesnym) pojęciem sztuki;
- 2) dyskutuje na temat „co stanowi kryterium piękna?” i w jego kontekście przedstawia Wielką Teorię pitagorejczyków (proporcja jako kryterium piękna);
- 3) omawia wybrane treści Poetyki Arystotelesa – pierwszego systematycznego dzieła z zakresu teorii i filozofii literatury: typologia sztuki poetyckiej, koncepcja tragedii, pojęcia mimesis i katharsis (jedno zagadnienie do wyboru).

### Warunki realizacji programu

Istotnym warunkiem realizacji programu jest świadomość nauczyciela, że na omówienie bogactwa myśli filozoficznej oraz kształtowanie niezwykle istotnych kompetencji, jakimi są krytyczne myślenie czy świadomy, wrażliwy odbiór siebie i świata, ma jedynie 30 godzin dydaktycznych. Oznacza to jedną godzinę w tygodniu, co pozwala omówić zagadnienia programowe w zakresie podstawowym. Wskazany jest zatem nacisk na efektywne planowanie działań dydaktycznych, dobór metod pracy z uczniami, które będą stymulowały ich krytyczne i twórcze myślenie, elastyczność nauczyciela i reagowanie na specyficzne potrzeby uczniów oraz współpraca z nauczycielami innych przedmiotów.

Do realizacji programu zajęć z filozofii zasadniczo nie są potrzebne specjalne warunki. Głównym narzędziem jest podręcznik, w którym znajdziemy nie tylko opis omawianych zagadnień, lecz także najistotniejsze fragmenty tekstów źródłowych. Niemniej jednak biblioteka doposażona w lektury filozoficzne, które pozwoliłyby uczniom pogłębić zdobytą wiedzę, stanowić będzie czynnik sprzyjający realizacji celów dydaktycznych. Poza tym głównym warunkiem realizacji programu jest otwarty nauczyciel zachęcający uczniów do wykorzystywania i prezentowania w dyskusjach swojego potencjału filozoficznego.

### Powiązanie programu nauczania przedmiotu *filozofia* z innymi przedmiotami

Nauczyciel może odwoływać się w czasie realizacji programu filozofii do wiedzy z innych dziedzin, zdobytej przez uczniów np. na wcześniejszym etapie nauczania (II etap edukacyjny – szkoła podstawowa, klasy IV–VIII). Proponowane treści nauczania mają wiązać się z takimi przedmiotami jak:

- ▶ historia – kontekst czasowy omawianych koncepcji filozoficznych, uwarunkowania społeczno-polityczne nurtów filozoficznych, rola tradycji w ewolucji kultury;

- ▶ język polski – umiejętność analizy i interpretacji tekstu źródłowego, umiejętność konstruowania wypowiedzi i opinii oraz logicznej argumentacji (w mowie oraz w piśmie), rozprawka filozoficzna lub dialog filozoficzny jako typ wypowiedzi;
- ▶ wiedza o społeczeństwie – kultura i filozofia w perspektywie wartości społecznych, postawy związane z uczestnictwem w kulturze;
- ▶ język obcy nowożytny – wymowa obcojęzycznych nazwisk i terminów oraz ich etymologia.

## II. Cele kształcenia i wychowania

Główne założenia III etapu edukacyjnego (szkoły ponadpodstawowe) wiążą się ze specyficznymi potrzebami grupy wiekowej – młodzieży szkolnej u progu dorosłości, nabywającej kompetencje, które umożliwiają świadome i kreatywne funkcjonowanie w przestrzeni społeczno-kulturowej. W przypadku nauczania przedmiotu *filozofia* najbardziej oczekiwane jest poszerzenie kompetencji krytycznego myślenia i wrażliwości na systemy wartości. Na tym etapie kształcenia szczególną wagę należy przywiązywać do kształtowania właśnie tych kompetencji uczniów, ponieważ to one pozwolą im się zmierzyć ze specyficznymi wyzwaniami współczesnego świata, takimi jak wielokulturowość czy odbiór strumienia treści medialnych o różnym stopniu wiarygodności.

Między innymi dlatego istotna jest także korelacja przedmiotu *filozofia* z innymi przedmiotami humanistycznymi. Stanowi on niezwykle istotny element wychowania, ponieważ wprowadza w zagadnienia wiążące się z ze znajomością tradycji kulturowej, która z jednej strony zapewnia podstawę do kształtowania tożsamości, z drugiej zaś – daje narzędzia do radzenia sobie z zastaną rzeczywistością współczesną.

Program *Spotkania z filozofią* zakłada połączenie celów kształcenia i wychowania, wynikających ze specyfiki przedmiotu. Treści przedmiotu *filozofia* pozwalają na zdobycie wiedzy i kompetencji świadomego uczestnika życia społecznego znającego dziedzictwo myślowe swojej kultury, a równocześnie kształtują kreatywność i wrażliwość aksjologiczną. Nauczanie przedmiotu *filozofia* ma zatem na celu pomoc uczniom w budowaniu ich systemów wartości i wykształcenie w nich postawy tolerancji oraz krytycznie umocowanej otwartości w stosunku do odmiennych światopoglądów.

Podstawowym założeniem dydaktycznym programu jest przekazanie informacji oraz narzędzi do analizy i interpretacji tekstów kultury. Kompetencje te zapewnią, że uczniowie:

- ▶ będą przygotowani do rozumienia historii i specyfiki filozofii oraz aktywności poznawczej realizowanej w obszarze nauki,
- ▶ będą znali podstawowe zagadnienia, pojęcia i teorie filozofii,
- ▶ zapoznają się historią i współczesnością filozofii, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki ontologicznej, epistemologicznej i aksjologicznej,
- ▶ będą potrafili posługiwać się kategoriami używanymi w analizach filozoficznych,
- ▶ będą dostrzegali związki filozofii ze sposobami rozumienia, wartościowania i działania praktykowanymi przez ludzi,
- ▶ będą potrafili ocenić argumenty na rzecz alternatywnych punktów widzenia, lecz także rozpoznawać techniki perswazyjne,
- ▶ będą potrafili wyciągać wnioski na temat stopnia uzasadnienia argumentu na podstawie silnych dowodów i sensownych założeń,
- ▶ będą umieli zaprezentować własny pogląd w jasny i przemyślany sposób, formułując przekonujące uzasadnienie,



- ▶ wykształcą nawyk samodzielnego poszukiwania i krytycznej weryfikacji informacji,
- ▶ będą umieli dostrzec przekonania natury filozoficznej stojące za światopoglądami, z którymi się zetkną,
- ▶ będą krytycznie analizowali i interpretowali współczesne zjawiska kulturowe i społeczne oraz budowali własny ich osąd.

Założenia dydaktyczne programu *Spotkania z filozofią* są powiązane z celami wychowawczymi, takimi jak:

- ▶ budowanie w uczniach przekonania o wartości tolerancji, poszanowania dla drugiego człowieka i jego systemu wartości,
- ▶ doskonalenie umiejętności zabierania głosu w dyskusji z poszanowaniem opinii innych osób,
- ▶ uwrażliwianie uczniów na przejawy nieuczciwych technik i manipulacji obecnych w środkach masowego przekazu i reklamach,
- ▶ kształtowanie u uczniów przekonania o wartości kultury narodowej, a jednocześnie wpajanie im poczucia wspólnoty z kulturą europejską,
- ▶ kształtowanie postawy refleksyjności w stosunku do własnego systemu wartości i światopoglądu,
- ▶ uczenie szacunku do prawdy jako wartości tak poznawczej, jak i moralnej.

### III. Treści nauczania

Zagadnienie	Treści nauczania	Podstawa programowa
<b>Rozdział I. Zaproszenie do filozofowania</b>		
1. Czym jest filozofia? Definicja i działy filozofii	<ul style="list-style-type: none"> <li>• znaczenie słowa „filozofia”</li> <li>• charakterystyka pytań filozoficznych</li> <li>• działy filozofii</li> </ul>	I.1–5
2. Myślenie filozoficzne, potoczne, naukowe. Rodzaje myślenia	<ul style="list-style-type: none"> <li>• elementy wpływające na myślenie</li> <li>• myślenie filozoficzne a światopogląd i ideologia</li> <li>• relacje między filozofią a religią, nauką i sztuką</li> </ul>	I.1–3
3. Czy słowa coś znaczą? Elementy logicznej analizy wypowiedzi	<ul style="list-style-type: none"> <li>• funkcje zdania</li> <li>• zdania prawdziwe i fałszywe</li> <li>• truizmy i wypowiedzi niejasne</li> </ul>	I.4
4. Co jest czym? Definiowanie	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pojęcie definiowania</li> <li>• rodzaje definicji</li> <li>• błędy w definicjach</li> </ul>	I.4
5. Jak wyrazić i uzasadnić swoje przekonania? Argumentacja i dyskusja jako narzędzia filozoficzne	<ul style="list-style-type: none"> <li>• rodzaje argumentacji (z autorytetu, z opinii powszechnej, z podobieństwa, z równi pochyłej)</li> <li>• zasady dyskusowania</li> <li>• argumenty nieuczciwe i nieracjonalne</li> </ul>	I.4
Powtórzenie wiadomości z rozdziału I		
<b>Rozdział II. Filozoficzne myślenie o świecie i bycie</b>		
6. Czy światem rządzą zasady? <i>Arché</i> i początki filozofii	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pierwsze pytania filozoficzne</li> <li>• jońska filozofia przyrody</li> <li>• poszukiwanie zasady świata</li> <li>• filozofia Pitagorasa</li> </ul>	I.5 II.1–2 III.1

7. Lepsza jest zmienność czy stałość? Heraklit kontra Parmenides	<ul style="list-style-type: none"> <li>• filozofia Heraklita i Parmenidesa</li> <li>• paradoksy Zenona z Elei</li> <li>• Empedokles i cztery żywioły</li> <li>• procesualizm A. Whiteheada</li> </ul>	II.3 III.1-4
8. Świat składa się z atomów. Grecy i początki nauki	<ul style="list-style-type: none"> <li>• próba pogodzenia zmienności i stałości – atomizm Demokryta</li> <li>• początki empiryzmu</li> <li>• dalsze losy atomizmu</li> </ul>	II.4 IV.1-4
9. Czy można poznać świat? Metoda Sokratesa i idealizm Platona	<ul style="list-style-type: none"> <li>• metoda majeutyczna</li> <li>• względność prawdy wg sofistów</li> <li>• teoria idei Platona</li> <li>• pochodzenie i formy ludzkiej duszy</li> <li>• alegoria jaskini</li> </ul>	VI.1-3 VII.1, 3
10. Jak poznawać świat różnorodnych rzeczy? Realizm metafizyczny Arystotelesa	<ul style="list-style-type: none"> <li>• realizm metafizyczny Arystotelesa</li> <li>• klasyfikacja nauk</li> <li>• koncepcja substancji</li> <li>• przyczyny bytu</li> </ul>	I.3 VIII.1-2
11. Ile waży wiedza? Filozofia a nauka nowożytna	<ul style="list-style-type: none"> <li>• nowożytny materializm</li> <li>• mechanicyzm Newtona</li> <li>• nowożytny naturalizm</li> <li>• metoda naukowa</li> <li>• idole Francisa Bacona</li> <li>• indukcja i dedukcja</li> </ul>	II.4 IV.3-4
12. Czy filozofia to tylko przypisy do Platona? Idealizm platoński w późniejszych epokach	<ul style="list-style-type: none"> <li>• kontynuatorzy Platona</li> <li>• racjonalizm Kartezjański</li> <li>• idealizm Berkeleyya</li> <li>• duch absolutny w filozofii Hegla</li> <li>• problem psychofizyczny w myśli nowożytnej</li> </ul>	VII.3-4

13. Czy w ogóle możemy coś wiedzieć? Sceptycyzm, czyli o wątpieniu	<ul style="list-style-type: none"> <li>• sceptycyzm starożytny</li> <li>• krytyka sceptycyzmu starożytnego</li> <li>• nowożytni spadkobiercy sceptycyzmu</li> </ul>	X.1-4
Powtórzenie wiadomości z rozdziału II		
<b>Rozdział III. Filozofia życia – etyka</b>		
14. Wiedza o człowieku. Zwrot etyczny w filozofii starożytnej	<ul style="list-style-type: none"> <li>• znaczenie koncepcji Sokratesa („wiem, że nic nie wiem”, „poznaj samego siebie”)</li> <li>• intelektualizm etyczny</li> <li>• platońska koncepcja trzech części duszy</li> <li>• proces i obrona Sokratesa</li> </ul>	V.1-4 VII.2
15. Gdzie znajduje się złoty środek? Szczęśliwe życie według Arystotelesa	<ul style="list-style-type: none"> <li>• etyka Arystotelesa – eudajmonizm</li> <li>• rodzaje dóbr według Arystotelesa</li> <li>• warunki szczęśliwego życia</li> <li>• koncepcja cnót</li> <li>• zasada „złotego środka”</li> <li>• filozofia przyjaźni</li> </ul>	V.4 VIII.3-5
16. Przyjemność czy spokój? Filozofia życia według epikurejczyków i stoików	<ul style="list-style-type: none"> <li>• filozofia przyjemności</li> <li>• hedonizm</li> <li>• rodzaje przyjemności</li> <li>• etyka epikurejska – szczęście jako unikanie cierpień</li> <li>• źródła cierpienia</li> <li>• filozofia stoicka</li> <li>• cnoty według stoików</li> <li>• apatia jako stan duchowej równowagi</li> <li>• konsekwencjalizm i deontologizm jako dziedzictwo epikureizmu i stoicyzmu</li> </ul>	IX.1-4
Powtórzenie wiadomości z rozdziału III		

Rozdział IV. W świecie wartości – aksjologia		
17. Co to znaczy, że coś ma wartość? Wprowadzenie do aksjologii	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pojęcie i zakres aksjologii</li> <li>• pojęcie wartości</li> <li>• sposoby istnienia i poznawania wartości</li> <li>• rodzaje i hierarchie wartości</li> <li>• konflikty wartości</li> </ul>	VIII.4 IX.2
18. Co możemy wiedzieć o bogach? Filozofia a religia	<ul style="list-style-type: none"> <li>• filozofia wobec religii – dogmaty, ateizm</li> <li>• sprzeciw wobec politeizmu – bóg Platona i Arystotelesa</li> <li>• panteizm – bóg według stoików</li> <li>• Jednia Plotyna</li> <li>• poszukiwania św. Augustyna – manicheizm, sceptycyzm akademicki, platonizm i chrześcijaństwo</li> <li>• filozofia św. Tomasza z Akwinu</li> <li>• nowożytne filozoficzne ujęcia Boga</li> </ul>	VI.4 VIII.1 XI.1–3
19. Czy piękno jest w oku patrzącego? Narodziny estetyki	<ul style="list-style-type: none"> <li>• pojęcie piękna</li> <li>• piękno jako wartość metafizyczna</li> <li>• Wielka Teoria – piękno obiektywne</li> <li>• piękno subiektywne</li> <li>• estetyka Kanta</li> <li>• pokantowskie odrzucenie Wielkiej Teorii</li> </ul>	XII.2
20. Czy to jest sztuka? Pojęcie sztuki na przestrzeni wieków	<ul style="list-style-type: none"> <li>• sztuka jako <i>téchnē</i> (umiejętność, biegłość w jakiejś dziedzinie)</li> <li>• szczególna rola poezji</li> <li>• Platowska koncepcja sztuki jako pozoru</li> <li>• mimesis i katharsis – sztuka według Arystotelesa</li> <li>• pojawianie się nowożytnej idei „sztuk pięknych”</li> <li>• wyzwania sztuki awangardowej</li> </ul>	XII.1, 3
Powtórzenie wiadomości z rozdziału IV		

## IV. Procedury osiągnięcia celów kształcenia

Efektywna realizacja celów kształcenia jest powiązana z odpowiednim doбором metod i technik pracy z uczniami. Wykorzystanie zróżnicowanych technik pracy oraz sposobów motywacji zapewni rezultaty w postaci wypracowania określonego zasobu wiedzy i kompetencji. Nauczanie filozofii wiąże się z pewnymi trudnościami, z których najistotniejsze to ograniczony czas realizacji programu oraz zmobilizowanie do pracy osób niezainteresowanych przedmiotem, szczególnie ze względu na stereotypowe postrzeganie filozofii jako przedmiotu abstrakcyjnego i „niepraktycznego”.

Przy wyborze metod trzeba zatem uwzględnić pewne zasady dydaktyczne oraz strategie nauczania i uczenia się. Zaprezentowane poniżej metody nauczania pozwalają na dobór technik użytecznych zarówno w pracy z uczniami zainteresowanymi przedmiotem, chętnymi do wyrażania swoich przekonań i otwartymi na konfrontację ze stanowiskami alternatywnymi, jak i z osobami niewykazującymi zaciekawienia zagadnieniami filozoficznymi, szczególnie z zakresu ontologii czy epistemologii, których przełożenie na codzienność może się wydawać niektórym uczniom niewielkie. Głównymi zaletami proponowanych metod są: przystępność, aktywizacja uczniów, połączenie treści kształcenia i wychowania, a także możliwość utrwalenia wiedzy i postaw.

Opisane w programie techniki pracy reprezentują następujące grupy metod nauczania:

- ▶ metody podające,
- ▶ metody poszukujące,
- ▶ metody problemowe/aktywizujące, metody eksponujące,
- ▶ metody wdrażające zdobytą wiedzę w praktykę.

Zdaniem **metod podających** jest wprowadzanie nowego materiału lub uogólniające podsumowanie. Zadaniem **metod problemowych** jest utrwalanie zdobytej wiedzy i umiejętności przez zastosowanie ich w sytuacjach problemowych. **Metody eksponujące** mają przygotować do stworzenia emocjonalnego kontekstu procesu nauczania i umożliwić formułowanie ocen, zaś **metody wdrażające wiedzę w praktykę** przygotowują ucznia do zastosowania zdobytej wiedzy i umiejętności w konkretnych życiowych sytuacjach.

Najbardziej powszechną metodą podającą jest **wykład**. Pozwala on w krótkim czasie wprowadzić uczniów w tematykę lekcji i zarysować tło omawianego zagadnienia filozoficznego. Aby spełnił swoją funkcję, powinien być poprawny merytorycznie, interesujący i – przede wszystkim – dostosowany do poziomu uczniów. Warto łączyć go z wykonywaniem przez uczniów na bieżąco samodzielnych notatek, a weryfikacja ich poprawności służyć może utrwaleniu wiedzy. Ponieważ główny celem nauczania filozofii powinno być budowanie kompetencji krytycznego myślenia, metoda ta powinna być używana przede wszystkim do wprowadzania zagadnienia, wskazania jego kontekstu lub poruszenia wątków biograficznych. Może też zostać wykorzystana do podsumowania bardziej obszernego tematu, nie powinna jednak stanowić dominującego sposobu realizacji celów dydaktycznych.

Ważniejsza rola w realizacji programu *Spotkania z filozofią* przypada **pracy z tekstem podręcznika** w połączeniu z metodami aktywizującymi. Podręcznik został skonstruowany w sposób umożliwiający uczniowi dotarcie do najważniejszych informacji – oferuje uporządkowane treści dotyczące historii i zagadnień filozofii wraz z zaprezentowaniem oraz narzędzia ułatwiające nawigację w tekście, takie jak odnośniki i indeksy. Dzięki tej metodzie uczniowie rozwijają umiejętność rozumienia i przetwarzania czytanych informacji. Szczególną wartością jest obecność

tekstów źródłowych wraz z pytaniami pomagającymi w ich analizie i interpretacji, co umożliwia kontakt uczniów z żywym językiem filozofii, odmiennym od tekstów typowo dydaktycznych, a także oswaja ich z różnymi stylami i formami wypowiedzi oraz sprzyja wzbogacaniu ich słownictwa.

**Nauczanie pojęć** umożliwia wprowadzenie w problematykę teorii i historii filozofii oraz przypomnienie i uzupełnienie wiedzy ucznia pochodzącej z różnych źródeł. Metoda nauczania pojęć opiera się na podawaniu przykładów ilustrujących treść nowych dla ucznia definicji, kategorii i pojęć. Zrozumienie terminów z zakresu filozofii oraz umiejętność ich samodzielnego definiowania są zatem uzależnione od materiału wykorzystywanego w procesie nauczania.

Szczególnie istotnym narzędziem, mogącym z znacznej mierze zastąpić metody typowo podające w nauczaniu filozofii, jest **rozmowa nauczająca** zakładające współudział ucznia. Polega na dialogu, w którym nowe wiadomości wprowadzane są poprzez pytania prowadzącego. Uczeń szuka na nie odpowiedzi samodzielnie lub z pomocą wskazówek nauczyciela. Metoda ta wywodzi się z dialogu sokratejskiego, zakładającego samodzielne formułowanie tez i wniosków przez osobę poszukującą wiedzy. Rola nauczyciela sprowadza się w tej technice do zadawania kolejnych pytań, wynikających logicznie z odpowiedzi udzielanych przez uczniów. Omówiona metoda sprawdza się zwłaszcza w odniesieniu do konstruowania przez uczniów wypowiedzi o charakterze analitycznym i krytycznym, wspomaga kształcenie umiejętności wnioskowania i formułowania opinii. Podstawowym warunkiem efektywnego stosowania tej metody jest stawianie jasno sformułowanych pytań i odpowiedni zasób wiedzy wyjściowej uczniów. Rozmowa nauczająca powinna być moderowana przez nauczyciela, który poprzez zadawanie pytań kieruje tokiem rozumowania uczniów. Ukierunkowanie myślenia ma różne zastosowania. W tzw. pogadance wstępnej – przygotowuje uczniów do pracy, w pogadance przedstawiającej nowe wiadomości – aktywizuje i ułatwia przyswajanie wiedzy, w pogadance utrwalającej – ułatwia operowanie przyswojonym wcześniej materiałem.

**Metoda heurystyczna (heureza)** ma na celu przede wszystkim na aktywne, indywidualne zdobywanie wiedzy przez ucznia. Metoda ta stanowi jedno z praktycznych zastosowań heurystyki, czyli dążenia poznawczego, które nie zakłada z góry konkretnych rozwiązań problemu. Prekursorem heurystyki w najogólniejszym, filozoficznym sensie był Sokrates, skłaniający swych rozmówców do samodzielnego formułowania wniosków. Fundament metody heurystycznej stanowi zasada wspólnego, dialogowego tworzenia wiedzy. W procesie nauczania heureza czyni z ucznia partnera współtworzącego treści oraz dowartościowuje jego intuicję i odkrywczość (poszukiwanie nietypowych, nieznanych wcześniej rozwiązań). Rola nauczyciela stosującego metodę heurystyczną polega na stwarzaniu sytuacji sprzyjających samodzielnemu rozwiązywaniu problemów przez ucznia, umożliwiających mu odwoływanie się do własnych doświadczeń i obserwacji. W takich okolicznościach uczeń nie dystansuje się od wiedzy, nie traktuje jej jako coś zewnętrznego i obcego, lecz utożsamia się z nią jako osobiście wypracowaną wartością. Zastosowanie heurezy w nauczaniu filozofii jest szczególnie zalecane ze względu na jej potencjał wzbogacania procesu uczenia się, zapobiegania rutynie przyswajania kolejnych informacji, przełamywania schematów myślowych, rozwijania wyobraźni oraz usprawniania twórczego i krytycznego myślenia.

**Metoda hermeneutyczna** umożliwia formułowanie wypowiedzi bez konieczności odwoływania się do kontekstów teoretycznych, historycznych i biograficznych. Daje to uczniowi swobodę w indywidualnych poszukiwaniach. Ewentualne braki w wiedzy nie powinny zniechęcać

uczniów do rozmów o filozofii oraz do dzielenia się swoimi przekonaniami, będącymi dobrym wstępem do właściwej analizy i interpretacji.

**Dyskusja** (jej różne formy – dyskusja panelowa, burza mózgów, metaplan) odgrywa ważną rolę w kształtowaniu sprawności językowej uczniów i pozwalają na przygotowanie do życia w społeczeństwie obywatelskim, pełni zatem rolę nie tylko w utrwalaniu materiału, lecz także rozwijaniu umiejętności społecznych. Co niezwykle istotne, umożliwia ona zabranie głosu każdemu uczniowi. Może być także prowadzona przez wybranego ucznia i wówczas nauczyciel staje się jedną ze stron wymieniających poglądy. Dyskusja zakłada partnerstwo wszystkich uczestników, a udział w niej sprzyja kształceniu umiejętności formułowania i wyrażania własnego światopoglądu i systemu wartości. Należy jednak podkreślić, że wymiana poglądów ma na celu nie tylko prezentację własnego zdania, lecz także zapoznanie się ze stanowiskiem innych osób biorących udział w dyskusji.

**Metodę za i przeciw** można uznać za pokrewną dyskusji, o ile jednak dyskusja odbywa się zwykle w formie ustnej, tę metodę można zastosować również w wersji pisemnej, np. jako element przygotowania do dyskusji. Pozwala na skonfrontowanie kilku stanowisk, uczy kultury rozmowy, negocjacji i poszanowania cudzych poglądów. Stanowi okazję do wymiany poglądów na temat aktualnych zagadnień, często znanych uczniom z ich życia codziennego, zachęca do formułowania własnych opinii, a także do zmieniania zdania bez obawy o posądzenie o brak wiedzy.

**Rozwiązywanie problemów** stanowi jedną z najbardziej popularnych, a zarazem skutecznych metod dydaktycznych. Metoda ta umożliwia uczniom samodzielne rozpatrywanie określonych zagadnień przy wykorzystaniu różnych źródeł informacji. Na zajęciach z *filozofii* większość problemów będzie miała charakter otwarty (tzn. rozwiązanie nie jest znane, choć dostępny jest wachlarz stanowisk). Rzadziej będą pojawiały się formy zamknięte (tzn. rozwiązanie problemu jest znane, ale nie uczniom). Stosowanie tej metody jest wprawdzie sporym wyzwaniem dla nauczyciela, ale uatrakcyjnia zajęcia i tworzy platformę porozumienia między nim a uczniami (wszyscy są w takiej samej sytuacji poznawczej).

W celu „odczarowania” filozofii postrzeganej jako trudna i abstrakcyjna, warto zastosować **metodę odkrywczych sytuacji edukacyjnych**, polegającą na aranżowaniu sytuacji edukacyjnych, takich jak gra sytuacyjna, zabawa, wspólne zadania czy scenki, w których wykorzystywane są elementy codzienności pomagające samodzielnie odkrywać w rzeczywistości otaczającej ucznia potencjał namysłu filozoficznego. Działania te mają na celu wytrącenie uczniów z poczucia oczywistości i skłonienie ich do spojrzenia na znaną sytuację z nowego punktu widzenia. Rozbudza to ich kreatywność, refleksyjność oraz kształtuje krytyczne myślenie, a ponadto wprowadza do procesu dydaktycznego elementy humoru sprzyjające uczeniu się. Wcielenie się w uczestników sporu filozoficznego, odegranie scenki z biografii filozofa i inne tego rodzaju gry pozwalają na zwiększenie zaangażowania uczniów w proces dydaktyczny.

**Drama** jest traktowana jako metoda pomocnicza w nauczaniu przedmiotów szkolnych. Pozwala nabywać oraz utrzymywać wiedzę w przystępnej formie – przez zabawę, odgrywanie roli. Sprzyja zrozumieniu filozofii jako uniwersalnego odzwierciedlenia życia. Metoda wspomaga rozwój kreatywności, może także stanowić sposób wypowiedzi ucznia. Łączy w sobie obszary działania, odkrywania i przeżywania. W dramacie wykorzystuje się elementy gry aktorskiej i pracy z ciałem. Scenografia, kostiumy i rekwizyty mają znaczenie podrzędne. Jeśli są niezbędne, mogą zostać wykonane na bieżąco, z materiałów i przedmiotów dostępnych w sali. W działaniu tym również pojawia się element twórczej zabawy. Przebieg dramy nie powinien polegać na realizacji scenariusza, lecz na improwizacji. Uczniowie otrzymują temat do opracowania oraz kilka minut na



przedyskutowanie najważniejszych kwestii i przygotowanie wystąpienia. Zaletą dramy jest niewątpliwie zaangażowanie emocjonalne uczniów. Dlatego po inscenizacji powinna nastąpić rozmowa, w trakcie której uczniowie mają możliwość porozmawiania o tym, co czuli w trakcie występu.

## V. Zakładane osiągnięcia uczniów

W planowaniu pracy i ocenianiu postępów w nauce pomocne jest sprecyzowanie zakładanych osiągnięć ucznia. Powinny one być sformułowane na podstawie celów kształcenia i wychowania. W programie *Spotkania z filozofią* osiągnięcia ucznia zostały określone następująco:

Uczeń potrafi:

- ▶ posługiwać się podstawowymi terminami dotyczącymi filozofii,
- ▶ dokonać przeglądu najważniejszych kierunków filozoficznych,
- ▶ korzystać z różnych źródeł informacji i przekazu, w tym zasobów internetowych, z poszanowaniem zasad prawa autorskiego oraz ocenić ich wiarygodność,
- ▶ przeprowadzić samodzielną analizę i interpretację tekstu filozoficznego oraz wyrazić i uzasadnić własną opinię na jego temat,
- ▶ samodzielnie i krytycznie rozwiązywać problemy filozoficzne,
- ▶ stosować zasady logiki w budowaniu argumentacji,
- ▶ komunikować się w formie dialogu, przyjmując postawę tolerancji i krytycznej otwartości,
- ▶ samodzielnie i krytycznie myśleć,
- ▶ pracować w grupie, przestrzegając zasad kultury osobistej i dbając o dobre relacje interpersonalne,
- ▶ kierować się w opiniach tolerancją i otwartością wobec różnorodności zjawisk świata współczesnego,
- ▶ brać odpowiedzialność za swoje słowa i czyny,
- ▶ refleksyjnie kształtować indywidualny system wartości i odpowiedzialnie kierować własnym rozwojem intelektualnym.

## VI. Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Przedmiotowy system oceniania tworzy nauczyciel, uwzględniając cele wynikające z treści podstawy programowej, programu nauczania oraz wewnątrzszkolnego systemu oceniania. Dokument powinien umożliwić stawianie diagnozy, określenie poziomu przyswojenia wiadomości i umiejętności wymienionych w podstawie programowej, a także wskazywać niedociągnięcia, braki w wiedzy uczniów oraz sposoby ich uzupełnienia. System oceniania powinien być jasny, zrozumiały dla ucznia, jawny (przedstawiony na początku roku szkolnego), ponadto należy go stosować obiektywnie, systematycznie i konsekwentnie.

Ponieważ podstawowym celem nauczania przedmiotu *filozofia* jest rozwijanie kompetencji krytycznego myślenia, refleksyjności i wrażliwości uczniów, ocena ich pracy i postępów w nauce powinna odzwierciedlać przede wszystkim aktywność i inicjatywę podczas zajęć, wkład pracy,

sumienność i rzetelność przy wykonywaniu różnego rodzaju zadań, w mniejszym zaś stopniu – opanowanie wiedzy.

W programie *Spotkania z filozofią* proponujemy zastosować przede wszystkim ocenianie kształtujące, według zasady „mniej ocen, więcej wskazówek”. Ten rodzaj oceniania nie stanowi czynnika segregującego, lecz wskaźnik mocnych i słabych stron uczniów. Warto wprowadzić model oceniania kształtującego lub jego elementy, ponieważ pomaga on uczniowi dokonać indywidualnej weryfikacji postępów i osiągnięć, motywuje go do dalszej pracy i nauki, naprawy błędów, rozwijania zainteresowań czy uzdolnień, a także kształtuje samodzielność.

Biorąc pod uwagę fakt, że zajęcia odbywają się jedynie raz w tygodniu i tylko przez rok, dobrym pomysłem będzie wprowadzenie systemu plusów i minusów przyznawanych uczniom np. za aktywność na lekcji lub jej brak, szczególnie za udział w dyskusji i zadaniach polegających na wyrażaniu swojej opinii, przygotowywanie zadań domowych w wyróżniający się sposób czy realizowanie dodatkowych zadań dla chętnych. Za zebranie kilku plusów nauczyciel może postawić ocenę pozytywną, a kilku minusów – negatywną. W ten sposób mimo niewielkiej liczby godzin zajęć każdy uczeń będzie miał możliwość uzyskania kilku ocen w ciągu semestru.

Ograniczenia czasowe zachęcają do rezygnacji z typowych odpowiedzi ustnych sprawdzających opanowanie danej partii materiału. Sprawdzanie wiedzy może odbywać się poprzez testy wyboru (jedna właściwa odpowiedź z kilku podanych), a umiejętności – dzięki testom praktycznym oraz sprawdzianom odwołującym się do czytania ze zrozumieniem. Z uwagi na niewielką liczbę zajęć niewskazane jest przeprowadzanie podsumowujących prac klasowych. Natomiast warto ocenić w ciągu semestru dwie prace pisemne każdego ucznia (na przykład, analiza i interpretacja tekstu filozoficznego, krótki esej argumentacyjny, esej osobisty wyrażający i uzasadniający przekonania ucznia). Należy przy tym pamiętać, że ocena ma charakter nie tylko dydaktyczny, lecz także wychowawczy.

Osiągnięcia uczniów, szczególnie te, które wykraczają poza poziom podstawowy, wymagają oceny indywidualnej, uwzględniającej profil klasy, możliwości i zainteresowania uczniów, przede wszystkim zaś – wzięcia pod uwagę zaangażowania, rozwoju i postępów danej osoby. Warto również zaplanować projekt edukacyjny realizowany grupowo jako podsumowanie semestru. Może to być, na przykład, przygotowanie debaty na zadany temat.

Przy ocenianiu można wykorzystać podane kryteria, odnoszące się do sześciostopniowej skali ocen (przy czym wymagania na ocenę wyższą obejmują również wymagania na ocenę niższą):

#### Ocena niedostateczna (1)

Uczeń:

- nie zdobył podstawowych wiadomości i umiejętności,
- nie interesuje się procesem dydaktycznym,
- nie uczestniczy w lekcji,
- nie przygotowuje zadań domowych,
- lekceważy obowiązki szkolne.

#### Ocena dopuszczająca (2)

Uczeń:

- ma wiedzę określoną w podstawie programowej ze znacznymi brakami,

- przedstawia z pomocą nauczyciela, w formie ustnej i pisemnej, poglądy na temat tekstów filozoficznych,
- nie zawsze stosuje się do uwag prowadzącego,
- podczas pracy w grupach jest biernym członkiem zespołu,
- odszukuje najważniejsze informacje w źródłach pisanych.

Ocena dostateczna (3)

Uczeń:

- ma wiedzę określoną w podstawie programowej z niewielkimi brakami,
- stosuje wiedzę i umiejętności w sytuacjach typowych,
- stosuje się do uwag nauczyciela,
- w czytanych tekstach odróżnia fakty od opinii,
- formułuje ustne i pisemne wypowiedzi zawierające własne poglądy dotyczące zagadnień filozoficznych,
- podejmuje współpracę z innymi członkami grupy w trakcie zadań grupowych.

Ocena dobra (4)

Uczeń:

- ma wiedzę i umiejętności określone w podstawie programowej,
- potrafi posłużyć się wiedzą i umiejętnościami w typowych sytuacjach oraz niektórych nietypowych,
- porównuje informacje zawarte w różnych źródłach i korzysta z nich ze zrozumieniem,
- przeprowadza krytyczną analizę źródeł informacji,
- twórczo korzysta z uwag nauczyciela,
- przedstawia własne pomysły podczas zadań grupowych,
- samodzielnie dokonuje analizy i interpretacji tekstu filozoficznego,

Ocena bardzo dobra (5)

Uczeń:

- ma wiedzę i umiejętności określone w podstawie programowej,
- potrafi się nimi posłużyć w sytuacjach problemowych,
- analizuje i porównuje dane zawarte w różnych źródłach, a także samodzielnie je interpretuje,
- potrafi odnieść się do kilku odmiennych interpretacji tekstu filozoficznego,
- stosuje się do uwag prowadzącego, a jednocześnie potrafi dyskutować i podawać argumenty w obronie własnego zdania,
- samodzielnie i kreatywnie rozwiązuje postawione problemy,
- wykazuje się kreatywnością podczas realizacji zadań grupowych, wykonuje znaczący zakres prac, pomaga innym,
- aktywnie wykorzystuje swoją wiedzę na lekcji.

Ocena celująca (6)

Uczeń spełnia wszystkie wymagania niezbędne do uzyskania stopnia bardzo dobrego, a ponadto:

- zgłębia literaturę dotyczącą filozofii i stosuje tę wiedzę w różnych sytuacjach problemowych,

- samodzielnie rozwija zainteresowania filozoficzne,
- potrafi zainteresować swoją wiedzą innych uczniów.

Ocenie mogą podlegać następujące formy pracy i dokonania ucznia:

- ▶ aktywność na zajęciach szkolnych,
- ▶ aktywność na zajęciach pozaszkolnych,
- ▶ odpowiedź ustna,
- ▶ udział w dyskusji,
- ▶ referat,
- ▶ praca samodzielna,
- ▶ praca w grupach,
- ▶ ćwiczenia i zadania praktyczne,
- ▶ praca pisemna,
- ▶ zadanie domowe,
- ▶ pokazy, prezentacje,
- ▶ udział w projektach,
- ▶ test,
- ▶ kartkówka,
- ▶ wykonanie pomocy dydaktycznych.

Przy wystawianiu oceny końcowej nauczyciel powinien uwzględnić następujące elementy:

- ▶ wiedzę,
- ▶ umiejętności,
- ▶ aktywność,
- ▶ samodzielność,
- ▶ systematyczność.

## VII. Materiały dydaktyczne

Program *Spotkania z filozofią* precyzyjnie określa treści i sposoby nauczania przedmiotu *filozofia* w czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum. Narzędziem realizacji programu jest podręcznik pod tym samym tytułem.

Materiał w podręczniku zorganizowano w czterech rozdziałach. Każdy z nich podsumowany jest w formie graficznej prezentacji najważniejszych zagadnień w postaci mapy myśli. Taka forma pozwoli uczniowi łatwo odnaleźć się w omawianych treściach. Rozdział pierwszy, „Zaproszenie do filozofii”, poświęcony jest kwestiom wprowadzającym do nauki filozofii, jej dyscyplinom, problematyce i terminologii. Prezentuje także podstawowe zagadnienia logiczne, takie jak definiowanie i argumentowanie. W drugim rozdziale – „Filozoficzne myślenie o świecie i bycie” – zamieszczono krótki wykład z historii filozofii, oparty głównie na omówieniu poglądów wybranych greckich filozofów starożytnych z krótkimi wzmiankami na temat rozwoju niektórych koncepcji w późniejszych epokach. W ten sposób zapatrywania i spory zapoczątkowane w starożytności ukazane są jako przykłady głównych zagadnień i stanowisk poszczególnych dyscyplin filozofii. Rozdział III, „Filozofia życia – etyka”, zawiera przegląd poglądów na kwestie związane z moralnością takich filozofów antycznych, jak Sokrates, Platon, Arystoteles, epikurejczycy oraz stoicy. Rozdział IV, „W świecie wartości – aksjologia”, koncentruje się na omówieniu nauki o zasadach

ludzkiego postępowania i ich źródłach w różnorodnych koncepcjach dobra. Znalazło się tu też wprowadzenie do teologii filozoficznej, przegląd poglądów myślicieli starożytnych i nowożytnych na zagadnienia estetyczne oraz omówienie rozwoju pojęcia sztuki od Grecji starożytnej po XX-wieczną awangardę.

Elementami wspólnymi dla rozdziałów umieszczonych we wszystkich częściach podręcznika są: pytania aktywizujące na początek, propozycje eksperymentów myślowych, teksty źródłowe wraz z pytaniami pomagającymi w analizie, zadania i pytania dotyczące materiału zaprezentowanego w książce oraz propozycje zagadnień do dyskusji. Zadania trudniejsze oznaczone są gwiazdką. Uzupełnieniem omówionych treści jest słowniczek pojęć zamieszczony na końcu podręcznika. Poszukiwanie informacji na temat zjawisk i twórców ułatwiają też indeksy: rzeczowy i osobowy.

Struktura podręcznika oparta na powtarzalnych elementach pomaga w porządkowaniu nowych wiadomości oraz wyszukiwaniu powiązań między nimi, co stanowi warunek opanowania przez ucznia treści realizowanych w ramach przedmiotu. Dostępność informacji została zapewniona przez klarowny układ graficzny poszczególnych rozdziałów, wyraźnie wyróżniający poszczególne części tematyczne.